

Lähisuhdeväkivallan ratkaisuvaihtoehdot Venäjällä

Maija Jäppinen

Tarkastelen artikkelissani lähisuhdeväkivaltaan apua hakevien venäläisnaisten elämäntilanteita ja ratkaisuja, joita naisten kriisikeskukset auttavat heitä löytämään. Avun hakeminen ja saaminen lähisuhdeväkivaltaan on monimutkainen kysymys, joka liittyy saatavilla olevan tuen lisäksi myös väkivallan määrittelyyn ja tiettyjen kokemusten tunnistamiseen väkivallaksi. Yksilötason ratkaisuvaihtoehtojen analysoiminen on tärkeätä, koska ne paljastavat olennaisia asioita väkivaltakäsityksistä sekä kriisikeskuksissa että laajemmin yhteiskunnassa. Väkivaltatapauksen kautta voidaan tarkastella myös yksilön ja valtion välistä suhdetta. Tarjolla olevat ulospääsytietyt, tuettavat ratkaisut ja niiden tukemisen tapa vaikuttavat väkivaltaa kokeneiden naisten motivaatioon hakea apua. On jopa esitetty, että venäläisnaiset eivät hae apua väkivaltaan, koska arvioivat, etteivät kuitenkaan pysty järjestämään asumistaan turvakotijakson jälkeen (Hemment 2004, 823–824; 2007, 99; Hodyreva 2002, 178).

Tutkimus edustaa arjen etnografiaa, joka perustuu kenttätutkimukseen neljässä kriisikeskuksessa

Iževskissä, Saratovissa ja Sortavalassa¹. Laaja ja monipuolinen aineisto koostuu havainnointimuistiinpanoistani kriisikeskusten arjesta, työntekijöiden ja asiakkaiden haastatteluista sekä kirjallisista materiaaleista, kuten esitteistä ja asiakasdokumentaatiosta². Niihin perustuen tarkastelen väkivaltaa kokeneiden naisten mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja tilanteessaan, kriisikeskusten tukea naisille ratkaisujen etsimisessä ja sitä, mitkä ratkaisut väkivaltatyön ammattilaisten mielestä olivat hyviä ja tavoiteltavia. Kuvaan myös toteutuneita ratkaisuja ja tekijöitä, jotka rajoittivat ja hankaloittivat naisten valintoja.

Teoreettisesti tutkimus kiinnittyy sosiaalisten ongelmien konstruktionistiseen tutkimusperinteeseen ja sosiaalisten ongelmien tulkintatyöhön (Holstein & Miller 1993; Juhila 2004; Loseke 2010). Konstruktionistisessa sosiaalisten ongelmien tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu siihen, mitä ilmiöitä eri aikoina määritellään sosiaalisiksi ongelmiksi ja millaisia neuvotte-luja ja kiistoja määrittelyyn liittyy. Sosiaalisten ongelmien tulkintatyöllä tarkoitetaan analyysia auttamistyön instituutioissa rakentuvasta ymmärryksestä instituution kohdeongelmista sekä niihin kytkeytyvistä asiakkuuksista, tarvittavista muutoksista ja toimintatavoista. Kiinnostuksen kohteena ovat sosiaalisia ongelmia koskevat kollektiiviset käsitykset ja paikallistasolla tapahtuvat tulkintaprosessit (Holstein & Miller 1993, 164). Olennainen osa sosiaalisten ongelmien tulkintatyötä on se, millaisia ratkaisuvaihtoehtoja käsiteltävään ongelmaan ajatellaan olevan. Käsitykset ongelman sopivista ratkaisuvaihtoehdoista ovat aktiivisen tulkintaprosessin tulos.

Lähisuhdeväkivalta ja naisten kriisikeskukset Venäjällä

Käytän tässä tutkimuksessa käsitettä lähisuhdeväkivalta, jolla viitataan naiseen kohdistuvaan sukupuolistuneeseen väkivaltaan lähisuhteissa. Aineistossani väkivallantekijä oli useimmiten naisen aviomies, toisinaan joku muu miespuolinen läheinen. On tietenkin huomioitava, että myös miehet voivat kokea väkivaltaa lähisuhteissaan. Tässä tutkimuksessa keskitytään naisten kokemaan lähisuhdeväkivaltaan, joka on Venäjällä yleistä. Toistaiseksi laajin ja luotettavimmin toteutettu kyselytutkimus väkivallan mittakaavasta ja siihen liittyvistä asenteista on 2000-luvun alkuvuosilta (Gorškova & Šurygina 2003). Sen mukaan jopa joka toinen nainen oli kokenut puolisonsa tekemää fyysistä väkivaltaa vähintään kerran ja 27 prosenttia toistuvasti. 18 prosenttia naisista koki vakavaa tai jatkuvaa väkivaltaa.³ Tutkimuksessa selvitettiin myös asenteita parisuhdeväkivaltaa kohtaan. Suurin osa vastaajista mielsi väkivallan ongelmaksi, mutta jopa 43 prosenttia vastaajista piti vaimon pahoinpitelyä yksityisasiana, johon ulkopuolisten ei tulisi puuttua. Lähes puolet vastaajista oli sitä mieltä, että jos mies riidan päätteeksi lyö vaimoan, häntä ei pidä tuomita selvittämättä ensin, kuka on syyllinen konfliktiin. 32 prosenttia katsoi, että miehellä on joissain tilanteissa oikeus lyödä vaimoan rangaistukseksi, esimerkiksi pettämisestä.

Sekä kirjallisuudessa (esim. Attwood 1997, 99; Besstšetnova 2003, 8; myös Muravjova 2012, 56) että kentällä kohtaamieni ihmisten puheessa usein esiintyvä käsitys on, että kodeissa ja perhesuhteissa tapahtuva väkivalta oli 1990-luvulle saakka Venäjällä vaiettu aihe ja tabu. Tämä on vain osittain totta. Perheissä tapahtuvaa väkivaltaa käsiteltiin niin Neuvostoliitossa kuin jo tsaarin Venäjälläkin, mutta sitä ei nimetty väkivallaksi eikä tarkasteltu sukupuolistuneena ja naisten sortoon yhteiskunnassa liittyvänä ongelmana. Naisiin kohdistuvaan väkivaltaan erikoistunut oikeushistorioitsija Marianna Muravjova (2008, 2012) kyseenalaistaa käsityksen naisiin koh-

distuvasta lähisuhdeväkivallasta hyväksyttynä osana vuoden 1917 vallankumousta edeltävän Venäjän perhe-elämää. Väkivalta perheissä oli kiistatta yleistä ja sen juuret sen aikaisessa venäläisessä yhteiskunnassa on helppo jäljittää perhe-elämän patriarkaaliseen järjestykseen ja naisten alistaiseen asemaan. Valtio ja ortodoksinen kirkko kuitenkin puuttuivat vakaviin väkivallantekoihin rankaisemalla väkivallantekijää ja suojelemalla väkivaltaa kokenutta naista.

Neuvostoaikana kodeissa ja perhesuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa käsiteltiin julkisessa keskustelussa vain rajatusti. Ongelman käsittelyä hankaloitti se, että sen olemassaolon myöntäminen olisi asettanut kyseenalaiseen valoon ja epäonnistuneeksi koko neuvostoliittolaisen tasa-arvopolitiikan ja uuden neuvostoperheen ideaalin (Muravyeva 2014, 93). Lähisuhdeväkivalta liitettiin ennen muuta alkoholiriippuvuuksiin ja ahtaisiin asuinoloihin, joiden korjaaminen nähtiin ratkaisuna väkivaltaan. Rikosoikeudellisesti väkivaltaa tarkasteltiin henkilöön kohdistuvan väkivaltarikoksen sijaan huliganismina⁴ eli yhteiskunnan normeihin ja ideologiaan kohdistuvana rikkomuksena. Perhe ei ollut samalla tavoin yksityisen piiriin mielletty kuin nykyään (Muravyeva 2014, 97–100, 106, 114).

Valtio ja oikeusviranomaiset myös puuttuivat väkivallantekoihin huliganismipykälien avulla; joidenkin arvioiden mukaan jopa 40 prosenttia huliganismituomioista olisi liittynyt lähisuhdeväkivaltaan (Sperling 1990, 19; Shelley 1987, ref. Johnson 2009, 23–24). Useimmiten miliisin väliintulon tavoitteena oli kuitenkin perheriidan sovittelu. Naisneuvostot (*žensoveti*), toverituomioistuintimet (*tovarištšeskie sudy*) ja ammattiosastot saattoivat nuhdella väkivaltaa käyttänyttä miestä huonosta käyttäytymisestä perheessä tai uhata häntä vakavammilla seurauksilla, mikäli väkivalta jatkuu (Židkova 2008, 21–22; myös Muravyeva 2014, 105). Myös puolueosastot puuttuivat toisinaan parisuhdeväkivaltaan (Johnson 2005, 148). Päihtyneenä tehdyn väkivallan seuraamuksena saattoi olla lähettäminen tahdosta riippumattomaan päihdehoitoon.

1970-luvulla lähisuhdeväkivaltaa alettiin tarkastella huono-osaisten (*neblagopolutšnyje*) perheiden ongelmana, ja kasvattajat, sosiologit ja lääkärit valjastettiin tällaisiksi merkittävien perheiden kontrolloijiksi (Muravyeva 2014, 102). Vaikka neuvostovaltio puuttui ”perheriitoin” (*semeinyje skandaly*), tapauksia ei yleensä nimetty väkivallaksi. Suhtautuminen lähisuhdeväkivaltaan oli paradoksaalinen yhdistelmä valtion ja puoluekoneiston kontrollia ja väkivallasta vaikenemista. Sosialistinen järjestelmä oli kiinnostunut luokkaan, ei sukupuoleen ja lähisuhteisiin liittyvästä väkivallasta (Johnson 2009, 25). Toisaalta Neuvostoliiton naisten työssäkäyntiin, samapalkkaisuuteen, päivähoidon ja ilmaiseen terveydenhoitoon perustuva yhteiskuntajärjestelmä vähensi – kaikkine puutteineen ja toimimattomuuksineenkin – naisten riippuvuutta puolisoistaan ja loi ulospääsyteitä väkivaltaisesta liitosta (Johnson 2009, 24).

Neuvostoliiton romahtaessa yksityisen ja julkisen rajoja määriteltiin uudelleen. Ihmisten yksityiselämästä tuli aiempaa yksityisempää. Miliisi alkoi laiminlyödä kodeissa tapahtuvaa väkivaltaa koskevat hälytykset ja kehotti yhteyttä ottavia naisia selvittämään perheasiat kodin piirissä (Johnson 2009, 30–31). Naisilla, jotka olivat aiemmin saaneet tukea tilanteeseensa toverituomioistuinista, työpaikkojen puolueosastoista ja ammattiliitoilta, ei ollut enää tahoja, jonka puoleen kääntyä.

Toisaalta naiseen kohdistuva väkivalta selkälaiseksi nimettyä tuli 1990-luvulla julkiseen keskusteluun, kun sananvapauden lisääntyminen mahdollisti sosiaalisten ongelmien kansalaislähtöisen käsittelyn. Kansainväliset säätöt alkoivat rahoittaa naiseen kohdistuvan väkivallan vastaista aktivismia Venäjällä. Tavoitteena oli, että väkivaltaa kokeviin naiseen kohdistuneen kansainvälisen huomion seurauksena voitaisiin tukea Venäjän demokratisoitumista ja kansalaisyhteiskuntakehitystä (Hement 2004; Johnson 2007a, 2009). Ensimmäiset naisten kriisikeskukset perustettiin vuosina 1993–1994 Moskovaan ja Pietariin. Perustajia olivat kansainvälisten rahoittajien tuella toimineet venäläiset nais-

järjestöt. (Zabelina 1999, 36.) Kriisikeskukset omaksuivat kahtalaisen tehtävän, johon kuului väkivaltaa kokeneiden naisten auttaminen sekä yhteiskunnallinen muutostyö (Pashina 2003, 79). Naiseen kohdistuvan väkivallan vastaista aktivismia tutkinut Janet Elise Johnson (2007, 382) on arvioinut, että laajimmillaan Venäjällä toimi 2000-luvulla noin 120 kotiväkivaltaan keskittyvää järjestöä, joista kahta kolmasosaa saattoi kutsua kriisikeskuksiksi.

2000-luvun puoliväliin mennessä kansainvälisten säätöiden rahavirrat kuitenkin tyrehtyivät, kun rahoittajien kiinnostus kohdistui uusille alueille ja toisiin ongelmiin, eikä Venäjältä ole löytynyt merkittäviä uusia rahoittajia (esim. Johnson 2007a, 2007b, 2009; Johnson & Saarinen 2011). Lähes samaan aikaan Venäjä alkoi kiristää kansalaisjärjestöjen valvontaa, mikä hankaloitti toimintaa ja erityisesti ulkomaisten rahoitusten saamista entisestään. Monet 1990-luvulla aloittaneet pioneerit joutuivat ajamaan palveluitaan alas, siirtämään toimintonsa kunnallisen kriisiosaston yhteyteen tai jopa lopettamaan järjestön toiminnan.

Huolimatta kriisikeskusten myöhemmästä ahdingosta vuosituhaten vaihteen kansalaisaktivismin kultakausi saavutti pysyviä tuloksia. 2000-luvun alussa kansalaiset mielsivät väkivallan aiempaa useammin yksityisasian sijaan yhteiskunnalliseksi kysymykseksi, mikä vaati puuttumista asiaan (Voigt & Thornton 2002, 97). Huomio johti myös siihen, että julkiset sosiaalikeskukset alkoivat avata omia kriisiosastojaan. Sosiaalikeskuksia käsittelevässä laissa (Federalnyi zakon 195-FZ ”Ob osnovah...”) on maininta siitä, että keskuksessa voi olla kriisiosasto ”vaikeassa elämäntilanteessa oleville naisille.” Asetuksessa (Postanovlenije Mintruda RF 1999) kriisiosastojen roolia täsmennetään ja mainitaan väkivaltaa kokeneet naiset ja lapset erityisenä kohderyhmänä. Osastojen tehtäväksi asetetaan

psykologisen, juridisen, pedagogisen, sosiaalisen ja muun avun tarjoaminen naisille ja lapsille, jotka ovat fyysisessä tai henkisessä vaarassa tai ovat kokeneet psykofyysisistä väkivaltaa (*psihofizitšeskoje nasilije*).

Tämä tutkimus sijoittuu aikaan, jolloin julkisten sosiaali- ja perhekeskusten kriisiosastojen työ on ollut muotoutumassa venäläisen väkivaltatyön perusmuodoksi ja kansalaisjärjestöjen kriisikeskukset kamppailevat eloonjäämisestä. Viittaan jatkossa yleiskäsitteellä naisten kriisikeskus sekä kansalaisjärjestöjen kriisikeskuksiin että julkisiin kriisiosastoihin. Seurantatutkimukset paljastavat venäläisen väkivaltatyön suuntautuneen 2000-luvulla feministisestä painotuksesta perhekeskeiseen toimintaan ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta tai kampanjoinnista enemmän yksittäisten naisten ja perheiden auttamiseen (Johnson & Saarinen 2011, 2013).

Kriisikeskusten lisäksi väkivaltaa kokeneille naisille on vain niukasti muuta apua tarjolla. Viranomaisyhteistyön kehittämistä paikallistasolla on hyviä tuloksia (esim. Sortavalassa toteutetuista hankkeista ks. Jäppinen 2009), mutta muutoksia tarvitaan edelleen. Useimmista muista julkisosialistisista maista poiketen Venäjällä ei ole lakia lähisuhdeväkivallasta. Aktivistit pitävät lainsäädännön puutetta pahimpana ongelmana apua hakevien naisten kannalta (ANNA 2010). Nykylainsäädäntö turvaa heitä vain puutteellisesti. Pahoinpitelyt ovat rangaistavia yleisten väkivaltarikospykälien perusteella, mutta lainsäädäntö ei huomioi tekijän ja uhrin välistä suhdetta eikä lähisuhdeväkivallan erityispiirteitä, kuten toistuvuutta. Lähestymiskieltoa ei ole. Suurin osa väkivallanteoista perheessä on asianomistajarikoksia: vastuu todisteiden hankkimisesta on uhrilla, eikä hän saa maksutonta oikeusapua. Oikeusviranomaiset ovat käytännössä haluttomia puuttumaan perheen sisäisiin väkivaltatapauksiin. Tutkimukseni osallistujien mukaan miliisin⁵ asenteet ovat kuitenkin parantuneet viime vuosina. Myös tilastot tukevat tätä, sillä rekisteröityjen perhepiirissä tapahtuneiden väkivaltarikosten (ven. *bytovyje prestuplenija*) määrä on kasvanut 2000-luvulla, mikä viittaa siihen, että miliisi ottaa ilmoitukset aiempaa useammin vastaan (ANNA 2010, 7). Silti suurin osa lähisuhdeväkivaltatapauksista jää edelleen piiloväkivallaksi (Bardakova 2012).

Vakavimpia parisuhdeväkivaltatapauksia ja

niistä seuranneita tuomioita on käsitelty viime vuosina näyttävästi mediassa. Vuonna 2013 valtakunnallisen huomion valokeilassa ja useita kertoja ykköskanavan uutisaiheena oli moskovalaisen 40-vuotiaan journalistin ja kolmen lapsen äidin Irina Tšerskan murha. Aviomies Aleksei Kabanov sai 14 vuoden vankeustuomion surmattuaan Tšerskan kuristamalla ja teräasetta käyttäen kodin kylpyammeeseen ja paloiteltuaan tämän ruumiin (Interfax 2013). Mediahuomiolla on merkitystä. Pietarilainen kansalaisjärjestö INGO kommentoi, että Kabanovin ja Tšerskan tragedian käsittelyä julkisuudessa seurasi heidän kriisipuhelimessaan keskiluokkaisten naisten yhteydenottojen aalto, koska tapaus teki näkyväksi, millaisiin seurauksiin parisuhdeväkivalta ulkoisesti hyvinvoivassa perheessä voi johtaa (Morozova 2014).

Sietämisestä muutoksen etsintään

Kriisikeskustyön lähtökohtana on naisen yhteydenotto joko puhelimitse tai paikalle tulemalla. Aineistossani naiset ottivat yhteyttä itse tai toisinaan olivat hakeneet apua muulta viranomaiselta, joka oli ohjannut heidät kriisikeskukseen. Perinteisesti puolisonsa pahoinpitelemän venäläisnaisen osaksi on annettu sietäminen ja itsen kohdistuvan pahan ja vahingoittavan hyväksyminen osaksi elämää. Venäjän verbi *terpet* (kestää, kärsii, sietää) kantaa väkevää merkityssisältöä. Kriisikeskukseen tullessaan nainen on jo ottanut ison askeleen, tehnyt valinnan toimia toisin kuin sietämistä korostava kulttuurinen malli – ja usein myös läheisten neuvot ja odotukset – ohjaisivat.

Puhelinpäivystykseen yhteyttä ottavat naiset odottivat usein ennen kaikkea kuuntelemista ja sitä, että saivat jäsentää omaa tilannettaan puhumalla ja kertoa kokemastaan jollekin. Väkivallan kokemuksista puhuminen on keskeisessä roolissa irtautumisprosessissa ja toisaalta puhumisen vaikeus ja siihen liittyvä häpeä ovat avun hakemista olennaisesti hidastavia tekijöitä (Husso 2003, 252–253). Puhelinkeskustelut etenivät ratkaisujen pohtimisen suuntaan siten, että työntekijä kyseli, millaisia resursseja naisella on käytös-

sään, kenen kanssa hän voi puhua, keneltä pyytää apua ja kenen luo mennä tai mitä hän itse haluaisi tehdä tilanteen ratkaisemiseksi. Keskeinen osa työskentelyä oli naisen vakuuttaminen siitä, että ratkaisuja on olemassa ja että väkivaltaa ei kannata sietää, vaan siihen on syytä hakea apua.

Yleensä puhelinkeskusteluihin liittyi myös perustiedon antamista lähisuhdeväkivallasta ilmiönä, kuten sen syklisyydestä ja muuttumisesta vakavammaksi ajan myötä, palveluista kertomista ja niiden piiriin ohjaamista. Kaikki auttavat puhelimet suosittelivat osalle asiakkaista väliaikaista asumista kriisiosastolla⁶. Väliaikainen asuminen kriisiosastolla tarjosi hengähdystauon ja aikaa punnita tilannetta ja ratkaisuvaihtoehtoja rauhassa, turvallisissa olosuhteissa. Kaikilla kriisiosastolla asuvilla naisilla oli mahdollisuus psykologin, sosiaaliryöntekijän ja juristin konsultaatioihin. Työskentelyn tavoitteena oli naisen itsetunnon nostaminen ja hänen voimaannuttamisensa, traumaattisten kokemusten käsittely ja ratkaisujen pohtiminen.

Auttamistyössä kunnioitettiin naisten omaa toimijuutta ja heitä kannustettiin itse etsimään omanlaisiaan ratkaisuja tilanteeseensa. Kertoessaan työstään ammattilaiset korostivat, etteivät he saa neuvoa asiakkaitaan, vaan heidän tulee tukea ja auttaa näitä tekemään itse valintoja ja löytämään ulospääsyteitä. Tilanteen muuttaminen määrittyi naisen tehtäväksi. Ryöntekijät korostivat usein, ettei nainen voi jäädä odottamaan muiden ihmisten tekemiä siirtoja tai sitä, että joku muu (kuten väkivaltainen aviomies) muuttaisi toimintaansa. Väkivaltaa kokeneen naisen passiivisuus saakin harvoin sympatiaa ja usein ihmetellään, ”miksi hän ei tee mitään” (Notko 2011, 198; Husso 2003).

Käytännössä muutoksen ajateltiin tapahtuvan siten, että nainen muuttuu itse. Itsetunnon vahvistumisen myötä nainen löytää voimavaransa ja pystyy joko muuttamaan väkivaltatilanteiden kulun toimimalla itse toisin tai irrottautumaan väkivaltaisesta suhteesta. Tämä aktiivisen toimijuuden vaatimus jättää vain vähän tilaa väkivaltaa kokeneen naisen pelolle ja heikkouden kokemuksille. Suomalaista parisuhdeväkivaltaa

tutkineen Marita Husson (2003, 164) mukaan vahvan itsenäisen toimijuuden odotus jättää huomiotta naisten haurauden ja särkymisen kokemukset ja sen, että tilanne, jossa naiset joutuvat valintojaan tekemään, on kuormittuneisuudessaan ja uhkaavuudessaan jopa lamaannuttava. Väkivallan seuraukset ja niiden vaikutukset toimintakykyyn jäävät ymmärtämättä odotusten kohdistuessa vahvaan toimijuuteen (Ronkainen 2006, 544). Tutkimukseni naisilta vaadittiin oman itsen, oman tilanteen tulkinnan ja elämänsänteen muuttamiseen tähtävästä työskentelystä (*rabota nad soboi*). Aktiivisen toimijuuden vaatimus ja ”oman elämän ottaminen haltuun” liittyy myös nyky-Venäjällä suosittuun populaaripsykologiseen diskurssiin, jossa korostetaan länsimaiseen terapeuttiseen kulttuuriin kiinteästi kuuluvia yksilön valinnanmahdollisuuksia ja vastuuta (Salmenniemi 2012b).

Kaksi tietä: perheen säästäminen tai ero

Akuutin kriisiavun jälkeen kriisikeskuksen auttamistyö ja käytettävissä olevat ratkaisut rakentuivat käytännössä kahden vaihtoehtoisen toimintalinjan varaan: nainen voi joko palata kotiin tai irrottautua väkivaltaisesta suhteesta ja järjestää asumisensa toisin.

Sanoisin, että pääasiassa [asiakkaat voivat löytää ratkaisuja] vain kahdesta suunnasta. On avioero väkivallantekijän kanssa, asunnon jakaminen, tai jonkun ulospääsytien etsiminen, miten voisi asua erillään. Tai sitten nainen päättää lopulta sittenkin palata yhteen ja elää eteenpäin tämän väkivallantekijän kanssa, toivoen että hän muuttuu. [...] Eli pääasiallisesti on kaksi vaihtoehtoa: erota tai jatkaa yhteiselämää ja sietää/kärsiä (*terpet*). (HT25)

Kriisikeskusten ryöntekijöiden suhtautuminen näihin kahteen ratkaisuvaihtoehtoon oli kahtalainen ja osin ristiriitainen. Tulkitsen, että edellä puhuva juristi piti avioeroa realistisempänä ja naiselle turvallisempänä ratkaisuna, vaikka toi esiin väkivallan loppumisen ilman eroa naisen

toiveena. Monet muut työntekijät ilmaisivat, että perheiden säilyminen on hyvä ja tavoiteltava asia, jossa he haluavat tukea asiakkaita. Perheen säilyttäminen määrittyi periaatteessa eroamista suotuisammaksi ratkaisuksi. Siihen kuitenkin liittyi odotus ja toive siitä, että väkivalta perheessä loppuisi.

MJ: Hyvä tulos – mitä se konkreettisesti on?

H: No, jotain sellaista että naisen perhesuhteet ovat tulleet kuntoon (*naladilis*), niin kuin normalisoituneet. Se ei tietenkään ole oikein hyvä tulos, jos perhe tuhoutuu (*rušitsja*). (HT7)

Kriisikeskusten asiakkaiden suuri enemmistö jatkoi väkivaltaisessa suhteessa työskentelyn päättyessä. Tyypillinen kehityskulku oli, että kriisiosastojaksolle saapuva nainen oli tehnyt eropäätöksen tai harkitsi eroa, mutta päätyi muutaman kerran miestä tavattuun sovintoon hänen kanssaan ja palasi kotiin. Väkivaltaa ja vahingoittumista naisten lähisuhteissa tutkinut Marianne Notko (2011, 212) on pohtinut, että väkivallan kohteena oleminen kokemuksena altistaa peräänantamiselle ja periksi antamiselle. Ammattilaisten on tärkeää ymmärtää, että myös vahingoittavan suhteen ylläpitäminen sen katkaisemisen sijaan voi olla naisen näkökulmasta rationaalinen teko.

Monet väkivaltaista suhdetta jatkaneista asiakkaista palasivat myöhemmin kriisikeskuksen asiakkaiksi kertoen väkivallan jatkuvan. Tätä vahvisti se, että useimmiten väkivaltaa käyttänyt mies ei ollut valmis työskentelyyn. Mies saattaa pitää työskentelyä tarpeettomana, koska syyttää tapahtuneesta väkivallan uhria tai ulkoisia olosuhteita. Lisäksi maskuliinisuuden kriisiä Venäjällä tutkineen brittiantropologi Rebecca Kayn (2006, 182–183, 207) mukaan miehet ovat usein käytännössä sosiaalipalveluiden kohderyhmän ulkopuolella. Epäluottamus oli molemminpuolista; sosiaalipalveluissa ajatellaan, että ”miehet ovat sellaisia, eivät he hae apua”, ja toisaalta miehet ajattelevat, että ”sosiaalipalvelut ovat sellaisia, eivät tarjoa apua miehille”.

Perheiden tukemiseen sitoutuneiden julkis-

ten kriisiosastojen työntekijöistä osa oli hyvin kriittisiä sen suhteen, kannattaako tavoitteeksi asettaa perheen pysyminen yhdessä.

Tiedätkö, täältä apua hakevien naisten joukossa on sellaisia tapauksia, joissa avioliittoa ei yksinkertaisesti enää pidä pelastaa. Se on silkkää naisen pilkkaamista (*eto prosto izdevatelstvo nad nei!*)! Todella, jos kyse on häneen kohdistuvasta elämänmittaisesta väkivallasta, ja vielä lapseenkin. Mies juo, väärinkäyttää alkoholia ja käy naisen päälle, ja lapsi näkee sen kaiken. Sellaisissa tilanteissa kärsii niin äiti kuin lapsen psyykekin. [...] Yksinkertaisesti tuloksena voi olla, että mies tappaa naisen, ja mihin lapsetkin sitten päätyvät. Näissä tilanteissa avioero on minun mielestäni pelastus ja onni (*spasenie i blago*). (HT13)

Avioero määrittyi erityisesti kokeneiden ja kouluttautuneiden työntekijöiden ajattelussa välttämättömäksi ehdoksi tilanteen turvallisuudelle ratkaisemiseksi, ja puhe perheiden säilyttämisestä työn tavoitteena ideaalipuheeksi, jota kriisikeskusten empiria ei tukenut. Yhteen palaaminen hyväksyttiin naisen omana, itsenäisenä ratkaisuna todeten samalla ammattilaisten keskinäisissä keskusteluissa, että väkivalta suhteessa tulee todennäköisesti jatkumaan. Paradoksaalisesti työntekijät kannustivat tästä huolimatta toisinaan asiakkaita palaamaan, koska halusivat tukea perheen säilymistä.

Suhtautuminen avioeroihin on 2000-luvun Venäjällä kaksijakoista. Avioerot olivat yleisiä jo neuvostoaikana ja ne ovat sen jälkeen yleistyneet entisestään. Kun vuonna 1970 solmittiin 1,3 miljoonaa avioliittoa ja 397 000 paria erosi, olivat vastaavat luvut vuonna 2005 1,1 miljoonaa avioliittoa ja 605 000 eroa. Suurin osa avioeroista tapahtuu naisen aloitteesta (Kay 2006, 176). Avioliittoa arvostetaan edelleen yhteiskunnan perusinstituutiona ja parhaana muotona perhelämälle. Toisaalta vain 12 prosenttia venäläisistä ajattelee, että ero on aina pahasta ja avioliitto pitää säästää hinnalla millä hyvänsä (Pakhomova 2010, 5, 8, 11). Tunnettu väestötieteilijä Viktor Perevedentsev (1998, ref. Kay 2006, 153) on

pitänyt avioeroja jopa niin yleisinä, että avioituva nuori venäläisnainen tuskin odottaa liiton kestävän koko eliniän.

Kriisikeskuksissa sovun löytymistä ja perheen palaamista yhteen saatettiin tukea sellaisissa-kin tilanteissa, joissa ongelmat olivat vaikeita, kuten käy ilmi kahden pienen lapsen kanssa kriisiosastolle fyysistä ja henkistä väkivaltaa paenneen 23-vuotiaan kahvilatyöntekijän Tanjan asiakasyhteenvedosta. Väkivallantekijä on Tanjan aviomies, jolla on huumeriippuvuus ja tuomioita huumausainerikoksista. Yhteenvedossa kuvataan Tanjan kanssa kriisiosastolla tehtyä työtä ja sen viimeisessä kappaleessa kerrotaan, miten kriisiosastojakso päättyi:

Asiakkaan väliaikaisen kriisiosastolla asumisen aikana aviomies otti yhteyttä alueelliseen miliisiin ja teki katoamisilmoituksen vaimosta ja lapsista. Asiakas kävi yhdessä kriisiosaston työntekijän kanssa tapaamassa aviomiestä aluemiliisissä. Sovintoa ei syntynyt. Asiakas palasi keskukseen. Seuraavien päivien aikana asiakkaan aviomies kävi useita kertoja keskuksessa, missä tapasi asiakasta ja keskusteli hänen kanssaan. Mies vannoi, että on käsittänyt toimineensa väärin eikä voi elää ilman perhettään. Tuloksena asiakas ilmoitti päätäneensä palata lapsineen kotiin. (AY17)

Viitteitä miehelle tarjotusta avusta käyttäytymisensä muuttamiseen tai huumeriippuvuutensa hoitamiseen ei ole. Koska työntekijät hahmottivat, ettei väkivalta välttämättä lopu, he mielsivät tehtäväkseen naisten varustamisen sellaisilla tiedoilla ja taidoilla, joiden avulla välttää väkivaltilanteet jatkossa. Vaikka väkivalta jatkuisi, nainen tietäisi ainakin, miten väkivaltaisten kausien lähestyessä kannattaa toimia, laatisi ehkä turvallisuussuunnitelman ja pakenisi ajoissa huomattessaan tilanteen kärjistyvän. Ammattilaiset ajattelivat naisen kotiinpaluusta huolimatta sysänneensä liikkeelle muutosprosessin, mikä auttoi heitä sietämään turhautumistaan siihen, ettei nainen lähde (myös Virkki ym. 2014, 15).

Naisille asetettiin toisinaan suuria odotuksia siitä, että he pystyisivät omalla toiminnallaan

vaikuttamaan väkivaltilanteiden kehittymiseen tai estämään niitä. Tämä ei ole vain venäläisen väkivaltatyön erityispiirre. Suvi Keskinen (2005), Marita Husso (2003) ja Tuija Virkki (2014) ovat tehneet samankaltaisia havaintoja naisiin kohdistuvasta odotuksesta väkivallan lopettajina Suomessakin. Husson (mt., 182–183) mukaan odotus liittyy yhtäältä siihen, että ammattikäytännöissä sivuutetaan edelleen parisuhdeväkivallan kohteena olemiseen liittyvä heikkouden ja kykenemättömyyden kokemus. Heikkous tulkitaan helposti naisten henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi ja heidän ”reipas-tumisensa ja ryhdistäytymisensä” ratkaisuksi väkivaltaan. Naisten asettaminen ratkaisijan asemaan kuvaa myös sitä, että viimekätisen vastuun läheisten ihmissuhteiden sujuvuudesta ja kodin järjestyksestä katsotaan niin Suomessa kuin Venäjälläkin usein kuuluvan naisille. Suvi Keskinen (2005, 359) havainnot siitä, että suomalaisissa perheneuvoloissa naisille asetettiin paljon vastuuta kompromissien teosta ja myönteisen ilmapiirin rakentamisesta perheessä samaan aikaan kun miehet eivät yleensä olleet läsnä keskusteluissa, ovat lähes identtisiä venäläisissä kriisikeskuksissa havainnoimani kanssa. Riskinä on, että väkivaltaa kokeneelle naiselle asetetaan vastuu tapahtuneesta, koska hän on epäonnistunut perheen vuorovaikutuksen vaalimisessa ja konfliktien ohjaamisessa rakentavaan suuntaan.

Kipukohtana asumisen järjestäminen

Väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen edellyttää naiselta yleensä kodin jättämistä. Tilanteissa, joissa nainen päätti olla palaamatta väkivaltaiseen suhteeseen, kriisikeskus yritti auttaa häntä asumisen järjestämisessä. Keinoja olivat esimerkiksi naisen taloudellisen tilanteen parantaminen uuden työpaikan avulla, juristilta saatu oikeudellinen apu asunnon jakamiseksi avioerossa tai miehen saamiseksi lopullisesti pois kirjoilta asunnosta sekä nuorten perheiden ohjelmat oman asunnon hankkimiseksi. Tyypillisesti asuntoasiat ratkesivat hitaasti.

Tutkimukseni paikkakunnilla ei ollut tarjolla sosiaalista asumista⁷, johon naiset lapsineen voisivat turvautua kriisiosastojakson jälkeen, vaan he olivat useimmiten asuntomarkkinoiden ja lähiverkostojensa varassa.

Osa naisista palasi vanhaan asumisratkaisuun ainoastaan siksi, ettei muutakaan vaihtoehtoa ollut. Tällaisista tapauksista puhuessaan kriisikeskusammattilaiset luopuivat hetkeksi ratkaisuvaihtoehtojen löytymistä korostavasta puhetavasta ja myönsivät asiakkaidensa tilanteiden ajoittaisen umpikujamaisuuden.

Mutta erota, tietenkin... Monet naiset tulevat ja sanovat, että haluavat erota. Mutta kaikki eivät ole valmiita tekemään sitä ratkaisua. Eli hän tulee, sanoo että varmaankin eroan. [...] Ja sitten kuluu jonkin aikaa ja hän ymmärtää, ettei ole siihen valmis, koska osalla naisista ei kerta kaikkiaan ole minne lähteä. Eli on asunto-ongelma. [...] Siksi jotkut palaavat siihen, mistä lähtivät pois. (HT13)

Katkelman aikana työntekijän käyttämä tulkinta muuttuu. Ensin hän sanoo, että kaikki naiset ”eivät ole valmiita” eroratkaisuun, mutta sitten kuitenkin alkaa kuvata niitä konkreettisia, todellisia ja sitovia syitä, jotka voivat kiinnittää naisen kotiin ja parisuhteeseen. Jos varattoman kotiäidin toinen vaihtoehto on kodittomuus, on ymmärrettävää, että hän tekee päätöksen jäädä. Avioeroja käsitelleessä kyselytutkimuksessa vuonna 2007 neljäsosa vastaajista piti taloudellista riippuvuutta esteenä avioerolle, ja jopa kolmasosa näki eroamisen esteenä asunnon ja omaisuuden jakamiseen liittyvät vaikeudet (Pakhomova 2010, 14). Tämänkaltaisista asiakastapauksista puhuessaan ammattilaiset korostivat usein niitä hyötyjä, joita turvakotijaksosta oli alkupisteeseen palaamisesta huolimatta ollut.

Hänen täytyi [vesivahingon takia] käydä muutamia kertoja kotona [kriisiosastolla asumisen aikana]. Ja hän sanoi, että ilmeisesti miehen luona oli käynyt joku miliisistä. Ja mies oli vähän ottanut itseään niskasta kiinni. Nainen sanoi, että mies pelkäsi nyt satuttaa häntä. Me ajattelimme, että onhan

tämäkin jo tulos, että mies on alkanut vähän miettiä käyttäytymistään uusiksi. [...] Eli jotain tuloksia kuitenkin oli. Ensiksikin, hän sai täällä levähtää vähän miehestään (*ona zdes otdohnula ot nego*). Ja sitten, hänen miehensä alkoi miettiä vähän käytöstään. [...] No, jotain tuloksia – vaikkeivat ne mitään niin radikaaleja olisikaan olleet. (HT13)

Sama asiakas kuitenkin palasi runsaan vuoden kuluttua takaisin kriisiosastolle. Hän asui osastolla, kun kävin Saratovissa viimeisellä kenttätyömatkallani. En tiedä, palasiko hän vielä tämän jakson jälkeen väkivaltaisen puolisonsa luo. On tavallista, että väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen vie vuosia tai jopa vuosikymmeniä ja vaatii useita poismuuttoja tai turvakotijaksoja (Husso 2003, 297).

Toisinaan palaaminen samaan asuntoon väkivallantekijän kanssa oli väliaikaista tai väliaikaiseksi tarkoitettua, mutta potentiaalisesti pitkäkestoista. Näin oli erityisesti tilanteissa, joissa väkivallantekijän ja uhrin välillä ei ollut parisuhdetta – joko suhde oli päättyneet eroon tai väkivallantekijä ei ollut kumppani, vaan joku muu läheinen. Viimeksi mainittu koski Ljudaa, kolmikymppistä erikoislääkäriä, joka asui kahden leikki-ikäisen lapsensa kanssa puoli vuotta kriisiosastolla appensa häneen kohdistaman raa’an väkivallanteon jälkeen. Pahoinpitelyn seurauksena Ljuda oli lähes kuukauden ajan sairaalassa leukaluun murtuman ja aivovamman takia. Aivovammasta johtuvat ajoittaiset voimakaat pääsärty jatkuivat kuukausia.

Ljuda asui lasten kanssa entisen miehensä vanhempien kanssa samassa kolmen huoneen asunnossa. Toisessa huoneessa asuivat appivanhemmat, kolmannessa heidän tyttärensä ja tämän kaksi lasta. Asumisjärjestely on kaikkea muuta kuin tavaton. Vuoden 2002 väestölaskennan tietojen mukaan liki kaksi kolmasosaa yksinhuoltajaäideistä, joilla oli kaksi tai useampia lapsia, jakoi kodin ydinperheen ulkopuolisten henkilöiden, useimmiten omien tai entisen puolison sukulaisten, kanssa (Prokofjeva 2007, 64). Toisinaan tämä voi olla toivottu järjestely, mutta pahimmillaan ahtaat, pakotetut yhteisasumisjär-

jestelyt altistavat naisia väkivallalle.

Haastatellessani Ljudaa toisen asumiskauden aikana hän oli sitä mieltä, ettei missään nimessä voi enää palata asumaan appivanhempien kanssa. Myöhemmin sain käyttööni asiakasyhteenvedon, jonka mukaan Ljuda voisi lähivuosina ostaa valtion tukeman yksion nuorten perheiden asunto-ohjelman kautta. Kriisiosastolta Ljuda lapsineen palasi kuitenkin huoneeseen, jonka seinän takana asui hänen pahoinpitelemisestään vuoden ehdollisen vankeustuomion saanut entinen appi. Yhteenvedossa todettiin, että miliisi on tehnyt ehkäisevää työtä apen kanssa ja että kriisiosaston työntekijät ovat kotikäynnillä selvittäneet, etteivät asunnossa asuvat sukulaiset vastusta Ljudan ja lasten sinne takaisin muuttamista. Ljudan oma ääni ei kuulu yhteenvedossa.

Eron jälkeinen väkivalta ja ratkaisujen ehdollisuus

Kriisikeskusten arjessa näkyi kipeästi, ettei väkivalta aina pääty eroon. Tutkimusten mukaan nainen on eroprosessin aikana ja sen jälkeen vielä alttiimpi väkivallalle kuin parisuhteen aikana (Humphreys & Thiara 2002; Humphreys 2006, 24; myös Hiitola 2012). Kriisikeskuksista apua hakevien naisten kohdalla tätä syvensi se, että he jatkoivat usein asumista entisen puolisonsa kanssa myös eron jälkeen. Iževskissä haastattelemani Darja oli eronnut väkivaltaisesta miehestään jo vuonna 2003, mutta jatkoi asumista samassa asuntolahuoneessa tämän kanssa vielä vuosia. Miehen päihdeongelma syveni ja Darjaan ja tämän tyttären kohdistunut väkivalta muuttui jatkuvaksi. Lopulta Darja pakeni tyttärensä kanssa kriisiosastolle vuonna 2007 ja asui siellä puoli vuotta. Kriisiosastojaksokaan ei kuitenkaan tuonut pysyvää muutosta, vaan he palasivat kotiin yhä pahempaan tilanteeseen.

Me tulimme tänne [kriisiosastolle], koska pelkäsimme niin kovasti. Hän oli lopettanut työnteon ja alkanut kulkea asunnottomien kanssa. Kun tulimme kotiin, siellä oli jatkuvasti jotain äijiä. [...]

Ja se jatkuva uhkailu. Viimeisten kahden vuoden aikana en oikeastaan nukkunut. [...] Meillä ei ollut mitään paikkaa, minne mennä. Ja minun palkkani on pieni, en pystynyt vuokraamaan itselleni asuntoa tai huonetta. (HA15)

Lopulta Darja pääsi eroon ahtaasta, piinallisesta ja vaarallisesta yhteisasumisjärjestelystä väkivaltaisen ja vaikeasti alkoholisoituneen entisen miehensä kanssa vuonna 2009. Kriisikeskusten juristi auttoi häntä oikeusprosessissa, jossa mies menetti vanhemman oikeudet ja oikeuden asua asunnossa sekä sai lopulta vankeustuomion hyökkäämisestä kymmenvuotiaan tyttärensä kimppuun veitsen kanssa.

Aineistossani on myös muutamia tarinoita, joissa nainen ja hänen lapsensa eivät palaa enää kriisiosastolta samaan kotiin väkivallantekijän kanssa. Saratovin julkisella kriisiosastolla tutustuin Dianaan, joka oli paennut sinne ensimmäisen fyysisiksi väkivallaksi yltyneen tilanteen jälkeen. Hän haki avioeroa, haastoi miehensä oikeuteen itsensä ja lapsensa pahoinpitelystä ja ratkaisi asuntokysymyksen liki puolen vuoden kriisiosastojaksion jälkeen muuttamalla omien vanhempiansa luo. Asunnon ostaminen tai vuokraaminen oli useimpien kriisiosastojen asiakkaiden tavoin myös sihteerinä työskentelevälle Dianalle taloudellisesti mahdotonta. Hän oli ilmoittautunut jonoon valtion tukeman asuntolainan saamiseksi ostaakseen lainan turvin yksion, mutta sen toteutuminen veisi vähintään puolitoista vuotta.

Tutkimuksen edetessä opin ymmärtämään, kuinka pienenä vähemmistönä erillään väkivallantekijästä asumiseen päätyneet tapaukset olivat suhteessa siihen, miten paljon työntekijät puhuivat siitä, että aina löytyy jokin ratkaisu turvaamaan naisen ja tämän lasten väkivallattoman elämän. Lähestymistapa oli varmasti välttämätön sekä oman työmotivaation kannalta että toiveikkouden ylläpitämiseksi asiakkaisa. Tapaukset, joiden lopputulos oli turvallinen ja väkivalta ja sen uhan alla eläminen siirtyivät episodiksi menneisyydessä, loivat toivoa ja tuottivat onnistumisen kokemuksia. Yleisesti kriisikeskustyötä

tehtiin kuitenkin epävarmuuden, ehdollisuuden ja todellisten ratkaisuvaihtoehtojen puutteen olosuhteissa. Ammatillaiset joutuivat jatkuvasti käsittelemään pettymystään siihen, että heidän auttamansa naiset palasivat lopulta hankalaan ja vaaralliseen lähtötilanteeseen.

Saratovin julkisella kriisiosastolla käyttöni saamia asiakasyhteenvedoja analysoidessani pohdin kirjoittamisprosessia, jossa sosiaalityöntekijät konstruoivat ratkaisuja dokumentaatioon. Asiakasyhteenvedoille oli tyypillistä, että asiakkaan tilanne esitettiin niissä normalisoituneena ja ratkenneena. Epävarmuus, joka ilmeni asiakas-kohtamisissa sekä työntekijöiden ja asiakkaana olevien naisten haastatteluissa ja jota aiemman tutkimuksen (esim. Husso 2003; Notko 2011, Ojuri 2004) perusteella väkivallan ratkeamiseen tiedetään liittyvän, oli siivottu pois. Tällä tavoin kuvattiin erään naisen tilanteen ratkeamista kolme viikkoa sen jälkeen, kun hän oli hakenut apua aviomiehensä tekemän fyysisen ja henkisen väkivallan takia:

Kriisiosastolla asumisen aikana Ljubov Gennadjevnulla on annettu psykologista apua. Sen tuloksena hänen emotionaalinen tilansa on vakautunut ja pelokkuus vähentynyt. [...] On lähetetty kirjeet aluemiliisille ja alaikäisten asioiden komiteaan. Väkivallantekijän kanssa on käyty ehkäisevä keskustelu. 7.2.2009 asiakas on tehnyt päätöksen palata kotiin yhdessä alaikäisen tyttärensä kanssa. 10.2.2009 keskuksen työntekijät ovat käyneet kotikäynnillä, jonka yhteydessä selvisi, että [aviomies] on saanut työpaikan. Ei käytä alkoholia. Perhesuhteet ovat normalisoituneet. Konsiliumin⁸ päätöksellä asuminen kriisiosastolla päättyy 12.2.2009. (AY3)

Tilanteen esitystapa on toiveikas. Miehen työpaikan saaminen ja päihitteettömyys rakentuvat normalisoituneiden perhesuhteiden ja väkivallattoman jatkon takuuksi. Keskusteluissa ammatillaiset toivat esiin, että useimmiten tilanteet muuttuvat hitaasti. Osa heistä tunsu syklistyden tyypillisenä lähisuhdewäkivallan piirteenä ja tiesi, että monet asiakkaista saattavat palata krii-

siosastolle. Yhteenvedoihin tätä epävarmuutta ei kuitenkaan kirjattu. Työntekijät olivat kuitenkin vakuuttuneita siitä, ettei työ mennyt hukkaan, vaikka monet asiakkaat päätyivätkin takaisin lähtötilanteeseen. He uskoivat, että kriisikeskuksessa tehty psykososiaalinen työ oli antanut naiselle uusia keinoja käsitellä tilannetta ja suhtautua siihen uudella tavalla, voimia jatkaa tilanteensa ratkomista sekä konkreettisia keinoja, kuinka toimia myöhemmin väkivaltaisten jaksosten lähestyessä.

Tuesta toivoa?

Olen jäsentänyt tässä artikkelissa ratkaisuvaihtoehtoja, joita kriisikeskuksista apua hakevilla naisilla oli ja sitä, millaiset ratkaisut määrittyivät hyväksi. Pelkistetyksi naisilla oli käytössään kaksi toimintalinjaa: palata kotiin ja jatkaa yhteiselämää väkivallantekijän kanssa tai irrottautua väkivaltaisesta suhteesta ja järjestää asumisensa toisin. Ammatillisista osa asetti perheen säilyttämisen ensisijaiseksi ratkaisuksi, osa taas otti voimakkaastikin kantaa sen puolesta, että naisen turvallisuuden kannalta ero on joskus ainut oikea ratkaisu.

Käytännössä suurin osa kriisiosastoilla väliaikaisesti asuvista naisista palasi samaan asumisjärjestelyyn kuin ennen avun hakemista (myös Johnson 2007a, 383). Tämä koski monia niistäkin naisista, jotka olivat jo hakeneet avioeroa. Heillä ei vain ollut resursseja asumisen järjestämiseen toisin. Asuminen ja raha voivat olla naiselle myös este avun hakemiselle – hän saattaa ajatella, ettei kriisikeskukseen pakenemisessä ole järkeä, koska sieltä olisi joka tapauksessa palattava väkivallantekijän luo (Hodyreva 2002, 178). Vaikka suurin osa asiakkaista palasi tilanteeseen, jossa väkivallan jatkuminen oli mahdollista ja jopa todennäköistä, ammatillaiset eivät pitäneet tehtyä työtä turhana. He uskoivat, että kriisikeskuksen psykososiaalinen tuki oli antanut naiselle keinoja käsitellä tilannetta ja suhtautua siihen uudella tavalla sekä resursseja tilanteen myöhempään ratkaisemiseen.

Kriisikeskusammattilaiset mielsivät omaksi tehtäväkseen tukea naisten itsenäistä toimijuutta ja voimaannuttaa heitä ratkaisujen tekoon. Odotus oli, että nimenomaan väkivaltaa kokenut nainen toimii aktiivisesti ja muuttaa toiminnallaan tilanteen kulun joko lähtemällä väkivaltaisesta parisuhteesta tai opettelemalla, kuinka tunnistaa lähestyvät väkivaltatilanteet ajoissa ja vaikuttaa niiden kulkuun omalla käyttäytymisellään. Miestyön kehittämistä puhuttiin paljon, mutta väkivaltaa käyttäneiden miesten kanssa tehtävää työtä pidettiin mahdollisena vain, jos lainsäädäntö velvoittaisi väkivallantekijät hoitoon. Tässä suhteessa Sortavalan kriisikeskus erottui muista tutkimuksen kriisikeskuksista; siellä miestyötä kehitettiin kunnianhimoisesti suomalaisia malleja hyödyntäen, joskin asiakasmäärät olivat vielä pieniä. Samanlaisia viitteitä on myös Pietarista, jossa kansalaisjärjestö ”2000-luvun miehet” tekee työtä väkivaltaa käyttäneiden miesten kanssa (Jäppinen, Johnson & Kulmala 2014).

Venäjän hyvinvointiregimissä on tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden aikana valtiokeskeinen käänne, jonka myötä valtio on ottanut enemmän vastuuta ihmisten hyvinvoinnista (Cook 2011). Väkivaltatyön kehitys Venäjällä noudattaa yleisen hyvinvointivaltiokehityksen valtiokeskeistä suuntaa. Väkivaltaa kokeneiden

naisten auttamistyön painopiste on siirtynyt 2000-luvulla kansalaisjärjestöistä julkiselle sektorille, sosiaali- ja perhekeskusten kriisiosastoille. Samaan aikaan palveluiden rahoitus pohja on vakiintunut, niitä on tarjolla yhä enemmän ja ne pystyvät yhä useammin tarjoamaan keskusteluvuorokautta ohella mahdollisuuden myös väliaikaiseen asumiseen.

Näistä parannuksista huolimatta moni väkivaltaa pakeneva nainen on edelleen voimaton asuntokysymyksen edessä. Väkivaltaan apua hakevien naisten määrä tuskin kasvaa radikaalisti, ennen kuin naisilla on käytössään enemmän konkreettisia ratkaisuvaihtoehtoja myös kriisiosastolla vietetyn ajan jälkeen. Yhdeksi väkivaltaa pakenevien naisten elämäntietojen kannalta ratkaisevaksi kysymykseksi muodostuu se, pystytäänkö alue- ja paikallistasolla kehittämään sosiaalista asumista ja muita sellaisia asumispoliittisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat naisille pysyvän irrottautumisen väkivallan piiristä nykyistä useammin. Sen ohella katse kiinnittyy niihin laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, joita väkivallan ehkäisy edellyttää. Tasa-arvotyötä ja sukupuolistuneen väkivallan vastaista julkista kampanjointia tarvitaan edelleen, vaikka yhteiskunnallinen ilmapiiri 2010-luvun Venäjällä ei olekaan niille otollisin.

Viitteet

1 Etnografinen kenttätutkimus neljässä kriisikeskuksessa on tarkoittanut läsnäoloa keskustusten arjessa, toiminnan havainnointia, haastatteluja keskustelussa kohtamieni ihmisten kanssa, täydentävien kirjallisten materiaalien keräämistä ja valokuvaamista. Havainnoinnin laajuus on vaihdellut;

yhdessä keskuksessa painottuivat haastattelut, koska pääsy asiakas kohtaamisiin havainnoimaan oli erittäin rajattua. Kenttätutkimus haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa on vaatinut tutkijalta suurta eettistä valppautta (Jäppinen 2010, 2014).

- 2 Käytän jatkossa aineisto-otteiden yhteydessä koodeja HT (työntekijähaastattelu), HA (asiakashaastattelu), KP (kenttäpäiväkirja) ja AY (asiakasyhteenveto). Kaikki niissä esiintyvät nimet ja tarvittaessa muita vähämerkityksisiä yksityiskohtia on muutettu tutkimuksen osallistujien anonyymiteetin säilyttämiseksi.
- 3 Luvut ovat kansainvälisesti vertailtuna korkeita. Maailman terveysjärjestö (WHO 2013) arvioi, että noin 35 prosenttia maailman naisista kokee elämänsä aikana kumpaninsa tekemää fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Euroopan unionin jäsenmaissa toteutetussa laajassa surveyssä (FRA 2014, 21) vastaava luku oli 22 prosenttia. Huomionarvoista on, että luvut riippuvat aina sekä kysymyksenasettelusta että vastaajien mahdollisuuksista tunnistaa ja nimetä kokemuksiaan väkivallaksi ja uskalluksesta kertoa niistä tutkimuksen tekijöille. EU:ssa toteutetussa kyselyssä esimerkiksi tanskalaiset ja suomalaiset raportoivat useammin fyysisen ja seksuaalisen väkivallan kokemuksista kuin monien itäisen Keski-Euroopan uusien jäsenvaltioiden naiset, mutta se ei välttämättä kerro väkivallan olevan yleisempää Pohjoismaissa (FRA 2014, 24–26, 28).
- 4 Huliganismilla tarkoitettiin alun perin teini-ikäisten ja nuorten miesten kypsyntöä käytöstä, johon usein liittyi juomista ja tappelemista, mutta määritelmä laajeni koskemaan kaikenlaista sosialistisen yhteiskunnan sääntöjen rikkomista ja ulottui myös perheen piiriin.
- 5 Venäjän federaatioissa toteutetun miliisireformin ja 1.3.2011 voimaan tulleen uuden lain myötä miliisiä kutsutaan nykyisin poliisiksi (Federalnyi zakon ”O politsii” 2011). Tässä tutkimuksessa käytän kuitenkin yhdenmukaisuus- ja yksinkertaisuussyistä aineiston tuottamisen aikaan käytössä ollutta käsitettä miliisi.
- 6 Sortavalassa auttava puhelin toimi suoraan kriisiosaston osana, joten puhelinpäivystäjä osasi suoraan kertoa paikkatilanteen ja oli mahdollisesti itse ottamassa asiakkaan vastaan, jos hän saapui saman työvuoron aikana. Iževskissä ja Saratovissa auttavat puhelimet toimivat osana samaa perhetukikeskusta kuin kriisiosastokin, mutta niiden yhteydenotoista vain pieni osa käsitteli lähisuhdeväkivaltaa. Myös naisjärjestön auttava puhelin käytti mahdollisuutta ohjata väliaikaista asuinpaikkaa tarvitsevia soittajia Saratovin julkiselle kriisiosastolle.
- 7 Esimerkiksi Pietarissa jotkut paikallishallinnon yksiköt (vrt. kunnat) ovat kehittäneet sosiaalisia asuntoja, joissa esimerkiksi kriisiosastolta lähtevän naisen on mahdollista asua maksimissaan viisi vuotta ja saada sillä tavoin lisääntynyttä asumisratkaisun järjestämiseen (Jäppinen, Johnson & Kulmala 2014).
- 8 Konsilium viittaa osastonjohtajien kokoukseen, jossa tässä perhekeskuksessa käsiteltiin asiakasasioita ja päätettiin niiden jatkosta.

Lähteet

- ANNA National Centre for the Prevention of Violence (2010), *Violence Against Women in the Russian Federation*. Alternative Report to the United Nations Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. 46th session, July 2010.
- Attwood, Lynne (1997), ‘She was asking for it’: rape and domestic violence against women. – *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia*. Ed. Mary Buckley. New York: Cambridge University Press, 99–118.
- Bardakova, L. I. (2012), *Domašneje nasilie. Po rezultatam vyborotšnogo obsledovanija re-produktivnogo sdorvoja v Rossiiskoi Federatsii 2011*. UNFPA. Esitelmä duuman keskustelutilaisuudessa 20.9.2012.
- Besstšetnova, O. V. (2003), *Sotsialnaja rabota s ženštšinami, postradavšimi ot nasilija v semje*. Balašov: Balašovski filial Saratovskogo gosudarstvennogo universiteta.

- Cook, Linda (2011), Russia's Welfare Regime: The Shift Toward Statism. – *Gazing at Welfare, Gender and Agency in Post-socialist Countries*. Eds. Maija Jäppinen, Meri Kulmala & Aino Saarinen. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 14–35.
- Gorškova, I.D. & Šurygina, I.I. (2003), *Nasilie nad žjonami v sovremennyh rossiiskih semjah*. Materialy obščerossiiskogo issledovanija, predstavlennye na konferentsii 15-16 maja 2003 g. v MGU im. M. V Lomonosova i Gorbatšov-Fonde.
- Federalnyi zakon 195-FZ "Ob osnovah sotsialnogo obsluživanija naselenija v Rossiiskoi Federatsii" ot 10.12.1995.
- Federalnyi zakon 3-FZ "O politcii" ot 07.02.2011.
- FRA (2014), *Violence Against Women: an EU-wide Survey. Main Results*. Vienna: FRA – European Union Agency for Fundamental Rights.
- Hemment, Julie (2004), Global Civil Society and the Local Costs of Belonging: Defining Violence against Women in Russia. – *Signs – Journal of Women in Culture and Society* 29:3, 815–840.
- Hemment, Julie (2007), *Empowering Women in Russia. Activism, Aid, and NGOs*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hiitola, Johanna (2012), Turvakotipalvelu on vaarallinen säästökohde. <https://feministienvuoro.wordpress.com/2012/11/28/turvakotipalvelu-on-vaarallinen-saastokohde/>.
- Hodyreva, Natalija (2002), Pritšiny fizitšeskogo nasilija: suštšnost roda ili disbalans vlasti? – *O muže(N)stvennosti*. Red. Sergei Ušakin. Moskva: Novoje literaturnoje obozrenije, 161–185.
- Holstein, James A. & Miller, Gale (1993), Social Constructionism and Social Problems Work. – *Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problems Theory*. Eds. James A. Holstein & Gale Miller. New York: Aldine de Gruyter, 151–172.
- Humphreys, Catherine (2006), Relevant Evidence for Practice. – *Domestic Violence and Child Protection: Directions for Good Practice*. Eds. Catherine Humphreys & Nicky Stanley. London: Jessica Kingsley Publishers, 19–35.
- Humphreys, Catherine & Thiara, Ravi (2002), *Routes to Safety: Protection Issues facing Abused Women and Children and the Role of Outreach Services*. Bristol: Women's Aid Publications.
- Husso, Marita (2003), *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Interfax (2013), Aleksei Kabanov polutšil 14 let kolonii strogogo regima. 30.12.2013. <http://www.interfax.ru/russia/349685>.
- Johnson, Janet Elise (2004), Sisterhood Versus the "Moral" Russian State: the Post-Communist Politics of Rape. – *Post-Soviet Women Encountering Transition. Nation Building, Economic Survival and Civic Activism*. Eds. Kathleen Kuehnast & Carol Nechemias. Washington DC: Woodrow Wilson Center Press / Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 217–238.
- Johnson, Janet Elise (2005), Violence against Women in Russia. – *Ruling Russia. Law, Crime and Justice in a Changing Society*. Ed. William Alex Pridemore. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 147–166.
- Johnson, Janet Elise (2006), Public–Private Permutations. Domestic Violence Crisis Centers in Barnaul. – *Russian Civil Society. A Critical Assessment*. Eds. Alfred B. Evans et al. Armonk, New York & London: M. E. Sharpe, 229–245.
- Johnson, Janet Elise (2007a), Domestic Violence Politics in Post-Soviet States. – *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 14:3, 380–405.
- Johnson, Janet Elise (2007b), Contesting Violence, Contesting Gender. Crisis Centers Encountering Local Government in Barnaul, Russia. – *Living Gender after Communism*. Eds. Janet Elise Johnson & Jean C. Robinson. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 40–59.
- Johnson, Janet Elise (2009), *Gender Violence in Russia. The Politics of Feminist Intervention*. Bloomington, Indiana, USA: Indiana University Press.
- Johnson, Janet Elise & Saarinen, Aino (2011), Assessing Civil Society in Putin's Russia: The Plight of Women's Crisis Centers. – *Communist and Post-Communist Studies* 44:1, 41–52.
- Johnson, Janet Elise & Saarinen, Aino (2013), Twenty-First-Century Feminisms under Repression: Gender Regime Change and the Women's Crisis Centre Movement in Russia. – *Signs – Journal of Women in Culture and Society* 38:3, 543–567.
- Juhila, Kirsi (2004), Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia. – *Janus* 12:2, 155–183.
- Jäppinen, Maija (2009), *Turvakotityön menestystarina Sortavalassa. Arviointi Solidaarisuuden ja Sortavalan kaupungin toteuttamista lähialueyhteistyöhankkeista vuosina 2004–2008*. <http://www.solidaarisuus.fi/@Bin/119303/Evaluaatio%20Sortavalan%20hankkeista.pdf>.
- Jäppinen, Maija (2010), Eettistä valppautta, tunteita ja liikkuvia positioita – Udmurtiassa parisuhdeväkivaltaa tutkimassa. – *Naistutkijana Venäjän kentillä*. Toim. Meri Kulmala & Aino Saarinen. Helsinki: Kikimora Publications, 136–162.
- Jäppinen, Maija (2014) *Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus. Etnografinen tutkimus*

- lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä*. Väitöskirjakäsikirjoitus (väittäilylupa myönnetty 4.11.2014).
- Jäppinen, Maija, Johnson, Janet E. & Kulmala, Meri (2014), Shades of grey: What women's crisis centers in Saint Petersburg teach us about state-society relations in Putin's Russia. Article manuscript in review.
- Kay, Rebecca (2006), *Men in Contemporary Russia. The Fallen Heroes of Post-Soviet Change?* Aldershot: Ashgate.
- Keskinen, Suvi (2005), *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampere: Tampere University Press.
- Loseke, Donileen R. (2010), *Thinking about Social Problems*. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Morozova, Tatjana (2014), V Rossii každaja tšetvjortaja ženštšina podvergajetsja fizitšeskomu nasiliju. 17.2.2014. <http://www.mr7.ru/articles/98676/>.
- Muravjova, Marianna (2008), Obliki nasilija: formy i metody nasilija nad ženštšinami v Rossii XVIII veka. – *Gendernoje ravnopravije v Rossii*. Red. N. L. Puškarjova, M. G. Muravjova & N. V. Novikova. Sankt-Peterburg: Aleteija, 182–185.
- Muravjova, Marianna (2012), Povsednevnyje praktiki nasilija: supružeskoje nasilije v rossiiskih semjah v XVIII v. – *Bytovoje nasilije v istorii rossiiskoi povsednevnosti (XI–XXI vv.)* Red. M. G. Muravjova & N. L. Puškarjova. Sankt-Peterburg: Jevropeiski universitet, 52–104.
- Muravyeva, Marianna (2013), “Till Death Do Us Part”: Spousal Homicide in Early Modern Russia. – *The History of the Family* 2013:3, 306–330.
- Muravyeva, Marianna (2014), Bytovukha. Family Violence in Soviet Russia. – *Aspasia* 8, 90–124.
- Notko, Marianne (2011), Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 406. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ojuri, Auli (2004), *Väkivalta naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja selviytymisestä*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 24. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pakhomova, E. I. (2010), Marriage and Divorce. What Has Changed in the Perceptions of Russians? – *Russian Social Science Review* 51:3, 4–15.
- Pashina, Albina (2003), The movement of crisis centres in Russia: features, success and problems. – *NCRB. A Network for Crisis Centres for Women in the Barents Region. Report of the Nordic-Russian Development Project, 1999–2002*. Eds. Aino Saarinen, Olga Liapounova & Irina Drachova. Arhangelsk: Pomor State University, 77–86.
- Postanovlenije Mintruda RF (1999), Postanovlenije Mintruda RF ot 27 ijunja 1999 g. No 32 ”Ob utverždenii Metoditšeskih rekomendatsii po organizatsii dejatelnosti gosudarstvennogo (munitsipalnogo) utšreždenija ”Kompleksnyi tsestr sotsialnogo obsluživanja naselenija”.
- Prokofjeva, L. M. (2007), Domohozjaistvo i semja: sobennosti struktury naselenija Rossii. – *Spero* 2007:6, 57–68.
- Ronkainen, Suvi (2006), Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. *Väkivalta – seuraamukset ja haavoittuvuus*. Toim. Mirva Lohiniva-Kerkeä. Helsinki: Talentum, 531–550.
- Virkki, Tuija, Husso, Marita, Notko, Marianne, Holma, Juha, Laitila, Aarno & Mäntysaari, Mikko (2014), Possibilities for Intervention in Domestic Violence: Frame Analysis of Health Care Professionals' Attitudes. – *Journal of Social Service Research*. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01488376.2014.917449>.
- Virkki, Tuija (2014), Social and Health Care Professionals' Views on Responsible Agency in the Process of Ending Intimate Partner Violence. – *Violence Against Women* (hyväksytyt julkaisut).
- Virkki, Tuija & Jäppinen, Maija (2014), Shifting terrains of ‘gendered responsibility’: local and translocal responses to domestic violence in Finland and Russia. Konferenssiesitelmä International Sociological Associationin (ISA) maailmankonferenssissa heinäkuussa 2014 Japanissa.
- Voigt, Lydia & Thornton, William E. (2002), Russia. – *Domestic Violence. A Global View*. Eds. Randal W. Summers & Allan M. Hoffman. Westport: Greenwood Press, 97–110.
- WHO (2013), Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/>
- Zabelina, Tatjana (1999), Rossija i SNG: krizisnye tsestry v deistvii. – *Dostiženija i nahodki: krizisnye tsestry Rossii*. Moskva: Press-Solo, 35–42.
- Židkova, E. M. (2008) Semja, razvod, tovarištšeski sud: pravovoje položenije sovetškoj semi i ženštšin v gody ”ottepeli”. – *Gendernoje ravnopravije v Rossii*. Red. N. L. Puškarjova, M. G. Muravjova & N. V. Novikova. Sankt-Peterburg: Aleteija, 119–122.